

Свідомість (consciousness) як філософська проблема

- Походження та онтологічний статус свідомості
- Структура та функції свідомості
- Свідомість і мова

Свідомість

- Специфічний прояв духовної життєдіяльності людини, пізнавальної активності, що формує відомості про зміст реальності, набуває предметно-мовної форми знання

Структура та рівні свідомості

- Єдність властивостей та похідних від неї (результативних) форм прояву
- Предсвідомість
- Індивідуальна
- Групова
- Суспільна

Ознаки свідомості

- Небіологічний (не виключно інстинктивний) тип поведінки
- Використання предметів культури за їх призначенням
- Оперування неочевидним змістом реальності
- Продукування ідей (творчість)
- Мова і мовлення (висловлювання)
- Доцільність дій та цілеспрямованість думок

ФІЛОСОФІЯ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

- Поняття і теоретичні джерела середньовічної філософії.
- Основні риси філософії Середньовіччя. Християнська парадигма.
- Патристика.
- Схоластика, її характеристика та основна проблематика.

Ключові поняття:

- апологетика, аскетизм, віра-переконаність, Бог, віра релігійна, концептуалізм, креаціонізм, компіляція, монотеїзм, номіналізм, патристика, провіденціалізм, реалізм, сакральне, свідомість, схоластика, теологія, теоцентризм, універсалії, фаталізм, фідеїзм, християнство.

basic concepts

- apologetics, asceticism, *believe*, God, *faith*, conceptualism, creationism, monotheism, nominalism, patristic, Providentialism, realism, sacred (sacrum), consciousness, scholasticism, theology, theocentrism, universals, fatalism, Fideism.

Питання для самостійного вивчення

- Проблема співвідношення віри та розуму: філософські побудови Тертулліана.
- Августин Блаженний: самопізнання як умова пізнання Бога.
- Номіналізм і реалізм: проблема онтологічного статусу універсалій.
- Система доведень буття Бога Томою Аквінським.

ПЕРШОДЖЕРЕЛА

- Абеляр П. История моих бедствий. – М., 1959.
- Біблія. Святе письмо Старого і Нового Заповіту.
- Боэций С. «Утешение философией» и другие трактаты. – М., 1990.
- Августин Аврелий. Сповідь. Пер. з латини. – К., 1999.
- Тертуллиан. О плоти Христовой // Избр. соч. – М., 1994.
- Фома Аквинский «О бытии и сущности» // Антология мировой философии в четырех томах. Т.1, Часть 2. – М., 1969.
- Фома Аквинский. Сумма теологии I-II // Вопросы философии. – 1997. – № 9.

Час заснування:

- до 12-го ст.
- у 13-му ст.
- у 14-му ст.

Університети епохи середньовіччя

Микола Кузанський

Вільям Оккам

Іоанн Дунс Скот

Майстер Екхарт

Раймунд Луллій

Фома Аквінський

Бонавентура

Роджер Бекон

Альберт Великий

Маймонід

Аверроес

П'єр Абеляр

Ансельм Кентерберійський

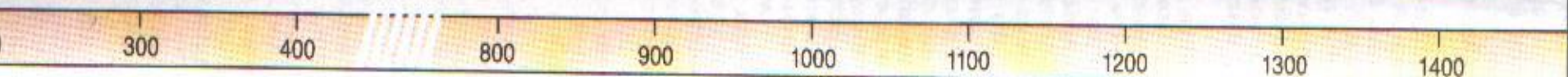
Авіценна

Іоанн Скот Еріугена

Августин

Оріген

■	Патристика
■	Рання схоластика
■	Висока схоластика
■	Пізня схоластика

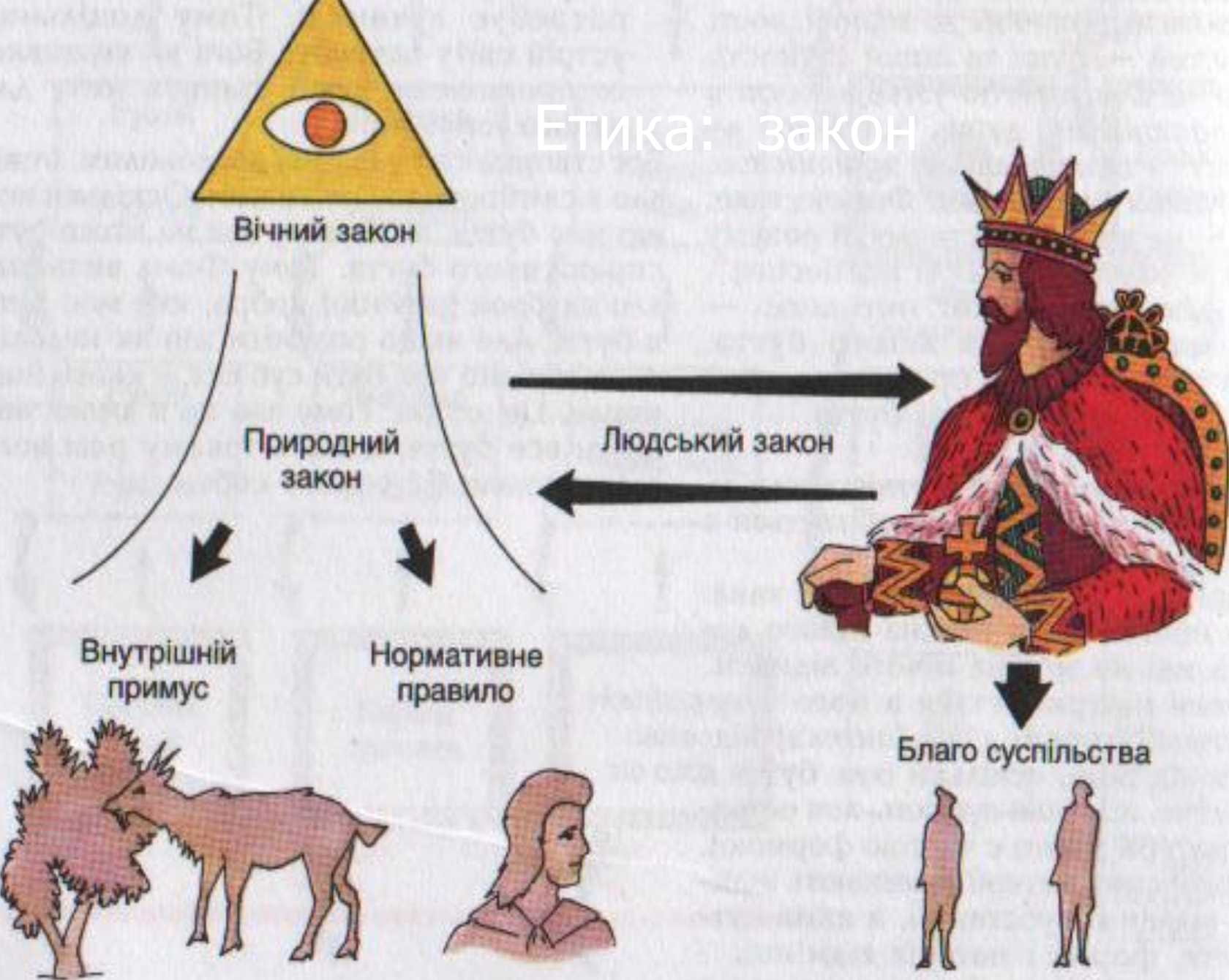
ПЕРІОДИЗАЦІЯ ФІЛОСОФІЇ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ (V ст. – XIV ст.)

- *Апологетика – період союзу між філософією і богоодкровенням*
- *Патристика – розробка зусиллями отців церкви християнського вчення*
- *Рання схоластика – суперечка про універсалії*
- *Висока схоластика – поєднання аристотелізму і християнської філософії*
- *Пізня схоластика – філософська і релігійна істини мають різне застосування*

Проблематика філософії Середньовіччя :

- ▣ **Проблема *універсалій*** – природа **загальних понять**, які можна пізнати свідомістю людини. Але номіналісти на відміну від реалістів вважали, що воля має перевагу над свідомістю.
- ▣ **Проблема між *добром і злом*** – проблема гріхопадіння у біблійній філософії.
- ▣ **Співвідношення *душі і тіла***. Ориген (III ст.) вважав, що людина складається з: духа, душі і тіла. **Дух** дарується Богом і спрямований до добра. Душа має подвійну природу і вона обирає між добром і злом. Зло походить від людини, її **зловживань** свободою – **божественним даром**.
- ▣ Середньовічний **аскетизм** – не відмова від тіла, а виховання плоті, щоб підпорядкувати її служінню Богові

Етика: закон

ПРОБЛЕМА ВІРИ І РОЗУМУ

Віра ототожнюється зі знанням, що є характерним як для філософії, так і для релігії:

- *credo, ut intelligam* – вірю, щоб розуміти,
- *credibile est quia ineptum* – вірую, тому що безглуздо.

Тертулліан

несумісність віри та розуму:
сила віри прямо пропорційна
безглуздості положень, в які
віриш

- Після Христа немає потреби у будь-якій *допитливості*,
- Після Євангелія немає потреби в дослідженнях
- Відкидаючи філософію Платона, Аристотеля, Епікура, Геракліта, Емпедокла, проголошує **філософів** патріархами **єретизму**.

ТЕОРЕТИЧНІ ДЖЕРЕЛА ФІЛОСОФІЇ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

- ▣ Палеохристиянство**
- ▣ Апологетика**
- ▣ Гностицизм**
- ▣ Антична філософія (платонізм, аристотелізм, стоїцизм, неоплатонізм)**

Святе Письмо

Філософські
впливи:
Платонізм
Стоїцизм

Філон
Александрійський
Неоплатонізм

Апологети:
Юстин
(бл. 100—165)
Тертулліан
(бл. 160—220)

Александрійська
школа:
Климент
Александрійський
(бл. 145—215)
Оріген
(185—253)

Каппадокійці:
Григорій Назіанзін
(329—390)
Василій Великий
(330—379)
Григорій Нисський
(335—394)

Псевдо-Діоніс
Ареопагіт
(бл. 500)
Іоанн
Дамаскин
(бл. 680—750)

Нападки
нехристиян

Боротьба проти єресей і схизм всередині християнства

**Групи, з якими
велася боротьба:**

Маркіоніти
Аріани
Донатисти
Несторіани
Монофізити
Пелагіани

Спірні теми:

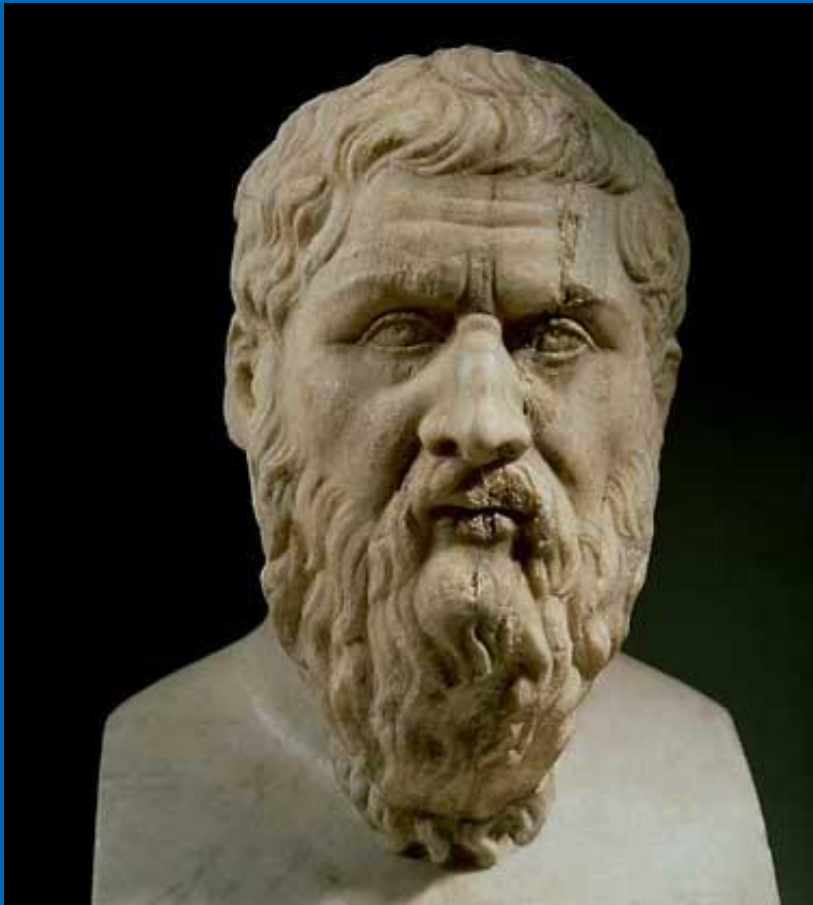
Гнозис; Канон біблійний
Богорівність Сина
Вчення про таїнства
1 чи 2 природи в Христі
Вчення про благодать

Основні риси філософії Середньовіччя

- Екзегеза
 - Традиційність
 - Ретроспективність
 - Дидактизм
 - Іконографічність
 - Філологізм
-

МЕТОД ЕКЗЕГЕЗИ

- ▣ *Нижчий ступінь* - семантичний або етимологічний аналіз, тобто аналіз слів, з яких складається текст
- ▣ *Вищий ступінь* - концептуальний аналіз, де предметом тлумачення є не слова, а думка тексту, що коментується
- ▣ *Найвищий ступінь* - системно-творчий ступінь, коли вибрані місця тексту стають тільки приводом для розвитку автором власних філософських ідей і побудов

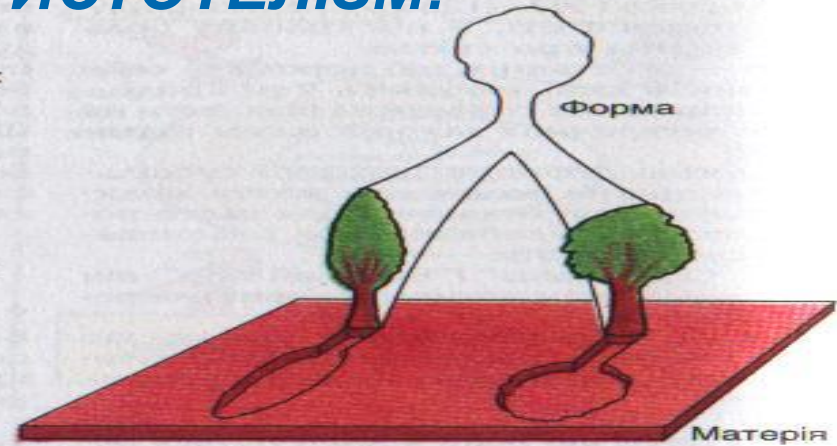
**Платонізм –
об'єктивно-
ідеалістичне
вчення**

**Деміург
(Ідея
Всезагального
Блага)**

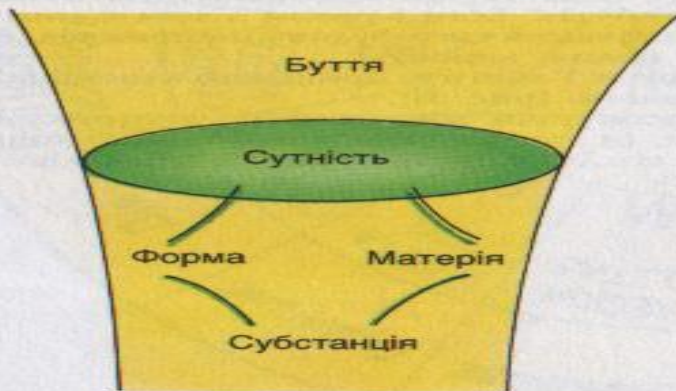
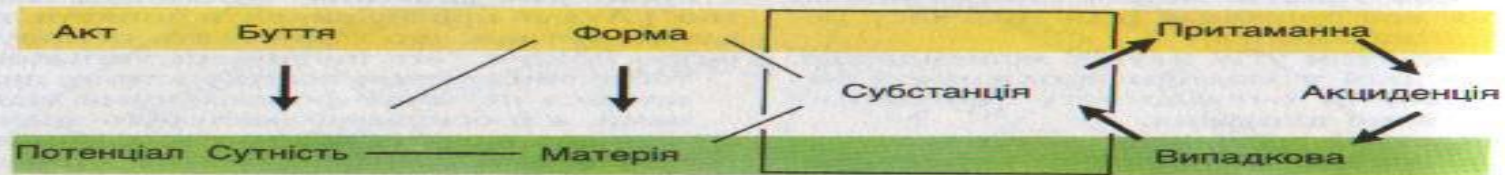
АРИСТОТЕЛІЗМ:

Акт і потенціал

Форма і матерія

Буття і сутність

Субстанція і акциденція

ХАРАКТЕРНІ РИСИ ФІЛОСОФІЇ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

- *Теоцентризм – будь-яка проблема розглядається в контексті Бога*
- *Теодицея – вчення, що розв'язує суперечність між ідеєю Бога і світового зла*
- *Телеологія – принцип, відповідно до якого все у світі є доцільним*
- *Персоналізм – вчення про Бога як абсолютну особистість*

Царство Боже

Царство земне

Кінець часів

Концепція філософії Середньовіччя ґрунтується на принципах:

- **Теоцентризм** – будь-яка філософська проблема Середньовіччя розглядається в контексті ідеї Бога і виводиться нею.
- Ознакою філософії є **теодицея** (Бог і справедливість) – вчення, яке пояснює суперечність між ідеєю Бога як абсолютного блага і наявність світового зла.
- **Телеологізм** – усе навколо задумано Богом і в кінцевому значенні досягне мети.
- **Персоналізм** – Бог це Абсолютна особистість, за образом до якої створена людина.
- **Гностицизм** – релігійно-філософське вчення, яке поєднує у собі елементи християнства, іудаїзму, античної релігії, вавилонських, перських та інших вірувань. Завдання людської душі спокутувати свої гріхи, звільнення від обтяжливого буденного життя.
- **Монотеїзм** – віра у триєдиного Бога як першопричину суцього

ОСНОВНІ ІДЕЇ ХРИСТИЯНСЬКОГО СВІТОГЛЯДУ

СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

- Ідея троїстості Бога як Творця, Спасителя і Святого Духа
- Ідея свободи вибору добра або зла
- Ідея посмертної віддяки і Божественного милосердя
- Ідея апокаліптичного завершення світової історії

ГНОСТИЦИЗМ

Гностицизм - релігійно-філософське вчення, що поєднувало елементи християнства, іудаїзму, античного язичництва, а також вавилонських, перських, єгипетських, індійських філософських уявлень.

Завдання - спокута, досягнення порятунку, прагнення звільнитись від кайданів матеріального світу

ВЧЕННЯ ПРО ЛОГОС ФІЛОНА АЛЕКСАНДРІЙСЬКОГО

- ◎ Значення, що витікають з античної філософії
- ◎ Значення, виведені з Біблії
- ◎ Сенси, надані вченню самим Філоном

Філон Александрійський

першим довів можливість поєднання біблійної віри із грецькою філософією у 29 році н.е.

- **Біблійна мудрість і грецька філософія** мають спільне джерело – божественний розум – **ЛОГОС**.
- Біблійна мудрість породжена **Божественним Логосом**, який відкрив себе пророкам,
- а грецька філософія це **людське відтворення Логосу**.

Логос

- це світовий порядок, краса і гармонія, закон через який іде зв'язок між **Богом** і **людиною**. Провісник вчення про те, що Ісус Христос є посередником між Богом і людиною – **Боголюдиною**.

Християнська парадигма

- Креаціонізм
- Провіденціалізм
- Дуалізм
- Першородний гріх
- Одкровення
- Мессіанство
- Воскресіння

Патристика

обстоювала **догмати** християнської релігії в боротьбі проти міфології, утверджувала несумісність релігійної віри з язичництвом.

Від III ст. пристосовує **неоплатонізм** для обґрунтування принципів пізнання Бога – **монотеїзм, супранатуралізм та креаціонізм**.

Головні **ідеї** патристичної теології – визнання надприродності та трансцендентальності Бога, його абсолютної влади над світом, який він створив з нічого, його абсолютної благодаті та справедливості.

Головне **завдання** – пізнання шляху до Бога (богопізнання), спонукання рухатися цим шляхом задля досягнення єдності з Богом (теозис), що єдине може повернути людину до її первісного «негріховного» стану.

Людина – Божа істота, чия істинна і первісна сутність була викривлена після гріхопадіння.

ПАТРИСТИКА

- ▣ *Патристика* - це релігійно-філософські доктрини так званих отців церкви, час утвердження **догматів християнського віровчення** і основних мотивів середньовічної філософії.
- ▣ *Аврелій Августин (Блаженний)* (354 р.н.) – автор основ християнської філософії, філософських творів „Сповідь” (вчення про пам’ять, роздуми про пізнання, про свідомість, про час, про самопізнання, про істину, про ідеї, про любов, про свободу, про „град земний” і „град небесний”), „*Про царство Боже*” (вчення про теологію історії).

Патристика

Апологетична
патристика

Тертулліан

Систематична
патристика

Августин
Блаженний

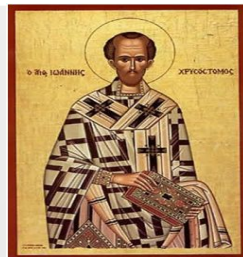
Найвідоміші апологети

Іриней Ліонський

Василій Великий

Іоан Златоуст

Найвизначніші патристи

1

Григорій Богослов

2

Тертулліан

3

Августин Аврелій

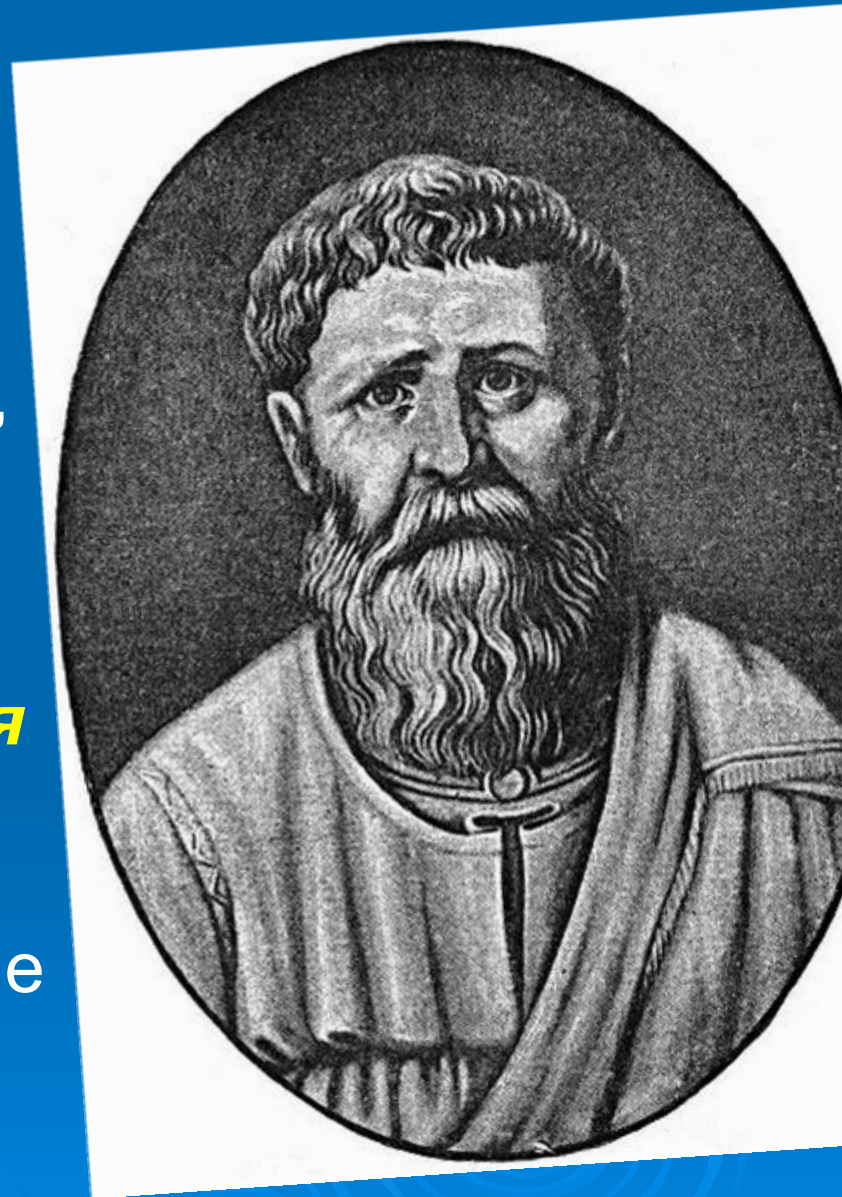
4

Максим Сповідник

Августин Аврелій (354 р.н.)

Августин Аврелій створив онтологічне вчення про Бога як абстрактне буття, наслідував **неоплатонізм**, виходив не з об'єкта, а суб'єкта, самодостатності людського *мислення*.

Буття Бога виводиться безпосередньо із **самопізнання** людини, а буття речей — ні. **Психологізм** виявляється у вченні про **час** як сутність, що не може існувати без душі, яка пам'ятає, чекає, споглядає дійсність

Аврелій Августин Блаженний (354 – 430 рр.)

Він розуміє буття **Бога** із людського **мислення**. **Розум** людини і душевні **переживання** ставляться вище ніж матеріальний світ і виражають божественну присутність. У творах “Сповідь”, “Град Земний” і “Град Божий”, описує, що лише божественна благодать може вивести людину із лабіринтів **спокус** світу і власного Я. Град Земний влаштований на забутті Бога, а Град Небесний – “**любов** до Бога і презирство до себе”.

Істина буття Бога виявляється

- у величі будови світу;*
- у гармонії природи;*
- у доцільній праці;*
- у поривах людської душі*

Бог – першооснова **реальності**, верховна надприродна сутність, яка наділена вищим **розумом**, абсолютною **досконалістю** і **всемогутністю**, є **творцем** світу і **причиною** всього, що в ньому відбувається.

Буття з Богом – внутрішнє саморозкриття людини стосовно Бога через акт прозріння.

Повірити – означає узріти Бога.

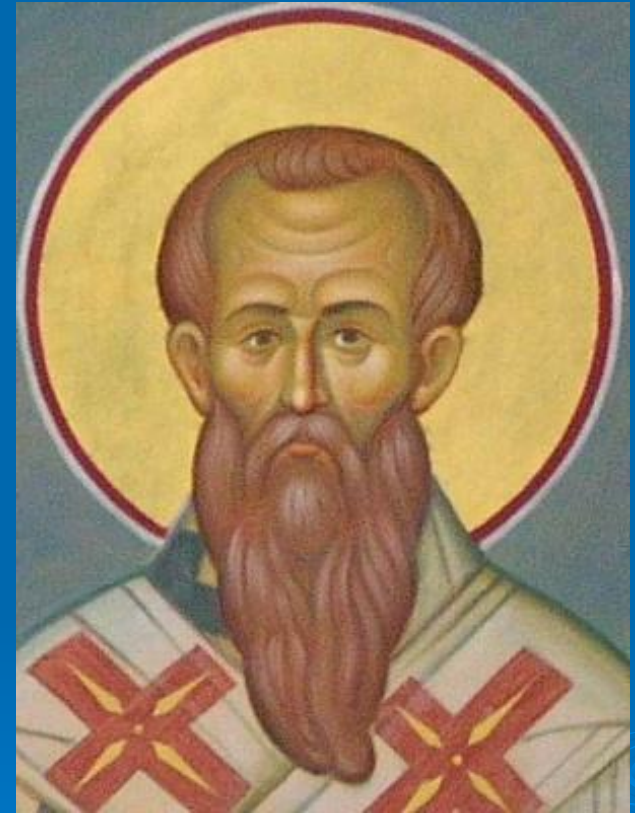
СХІДНА ПАТРИСТИКА

- Іоанн Дамаскін
- Климент Александрійський
- Григорій Нисський

Іринеї Лїонський

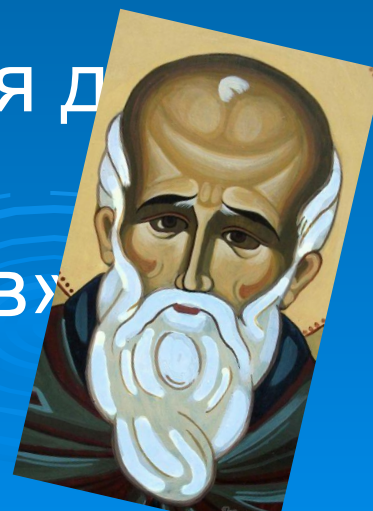
- Іринеї, засновник християнської догматики, ставить у центр теології єдиного Бога, на протипагу до гностичного поділу бога на "еони" та гностичний розподіл на трансцедентного вищого бога та нижчого бога - Деміурга, який створив світ. Для Іринея, Христос - невидимий Бог, що став видимим

Максим Сповідник

- Християнський подвижник, неоплатонік, чернець, богослов, опонент єресі монофелітів, коментатор «Ареопагітик», вбачав завдання людини у відновленні цілісності своєї природи і космосу. Критикуючи оригенізм, Максим Сповідник стверджує співіснування душі й тіла, проте сам він не уник платонівських ухилів (ідея «логосів»)

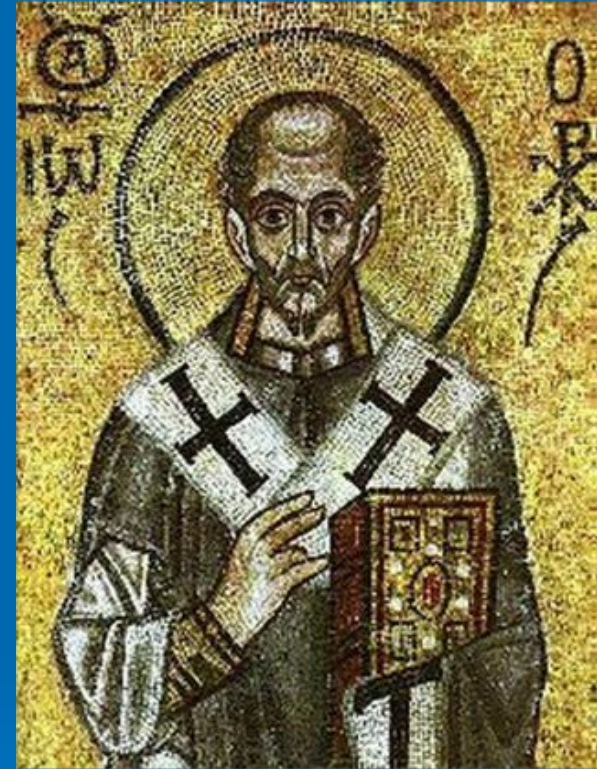
Іоанн Дамаскін

- Дамаскін в своїх працях одним з перших висловив ідею про те, що філософія (*пошук істини*) має бути служницею **богослов'я**, оскільки згідно з християнським ученням Бог (Боже Слово) це і є єдина Істина (**Софія**)
- прагнув підпорядкувати науку під егідою церковної догми і на основі аристотелівської логіки, він створив основи **схоластичного методу**, що пізніше отримав розвиток у середньовічних теологів Заходу.

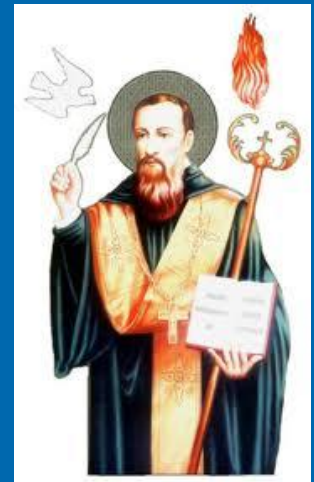
Іоанн Златоуст

- Не був самостійним мислителем у царині християнської догматики, яка в той час ще продовжувала формуватися. Святитель тільки розвивав, поглиблював і популяризував розроблені концепції
- Він не був лише внутрішньоцерковним філософом, замкненим на тонкощах догматики; погляди архієпископа стосувалися і суспільних речей.

Василій Великий

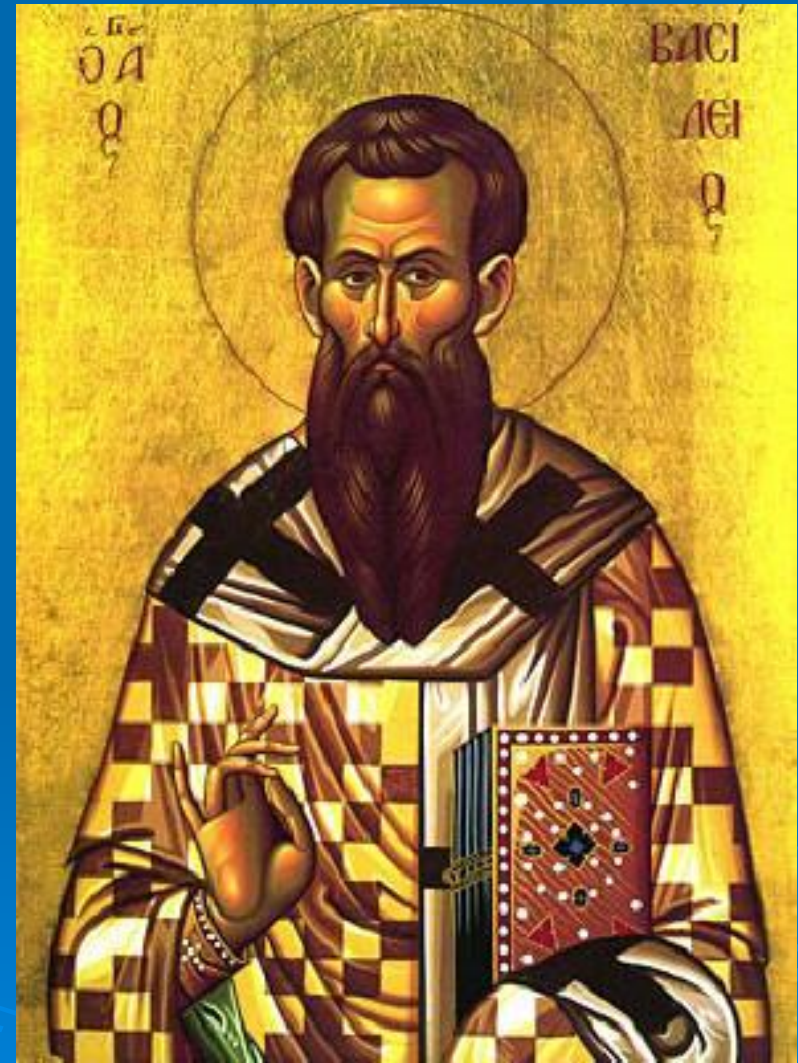
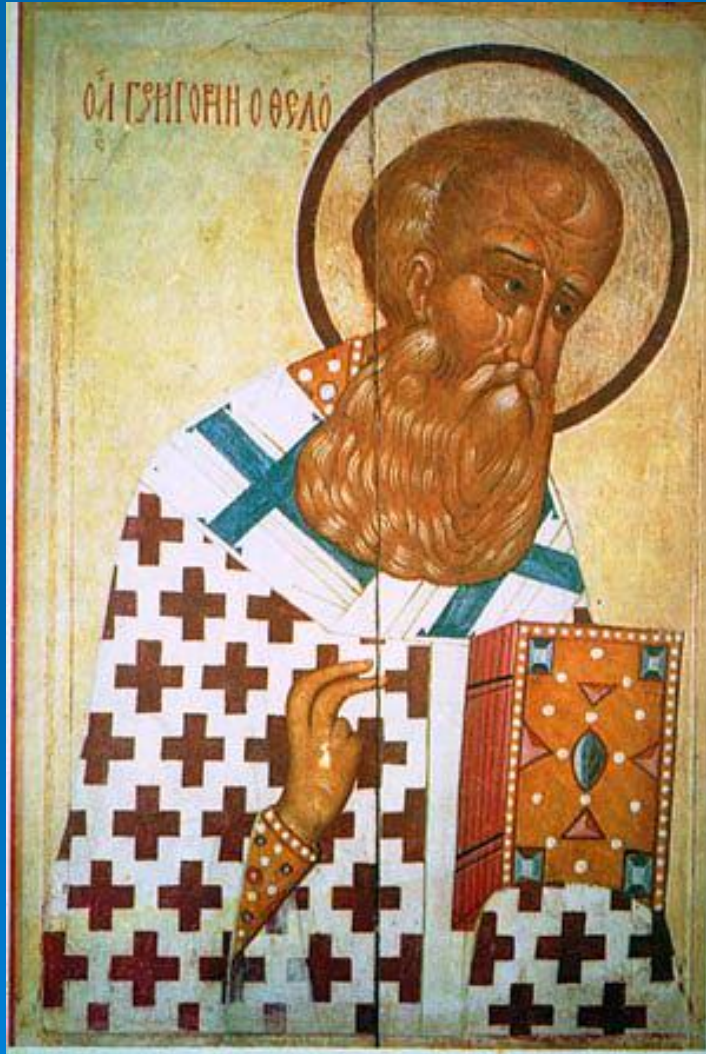
- Святитель Василій Великий – архієпископ Кесарії Кападокійської в Малій Азії, один з найвеличніших богословів Церкви . Святий Василій – ревний творець живого слова-бесіди. Проповідь у його часи була дуже важливим, могутнім і майже єдиним чинником у навчанні святої віри. Святий Василій – це проповідник і бесідник з Божої ласки, його слово палке, вогненне, поривисте. Оповідає святий Єфрем Сирін, який прийшов до Кесарії відвідати святого Василія і зайшов до церкви, де якраз той проповідував, і побачив білого голуба на рамені святого Василія. І тоді святий Єфрем вигукнув: “Великий Ти, Боже, у своїй правді. Василій Великий – це вогненний стовп і його устами говорить Святий Дух

Григорій Богослов

- Святий **Григорій Назіанзин** увійшов в історію християнської богословської думки з іменем «Богослова». Лише три християнських письменника, - св. апостол і євангеліст Іоан, св. Григорій і преп. Симеон, - відзначені: п'ять богословських слів дали йому славу «Богослова». Писати він любив і умів. Чистота зворотів та знання світської літератури, не кажучи вже про обізнаність у Священному Писанні, виявляють гідного учня афінських риторів та знавця християнського Одкровення. Знання та проникнення в глибини богослів'я у нього більше, ніж у св. Афанасія, і, напевне, як і у друга його, св. Василія, також і таланту. Але, бачачи як святиня богослів'я оскверняється нечистими руками світських дилетантів, як і часто писав про це Григорій у своїх віршованих самосповідях, у нього було велике бажання кинути все, піти в улюблену пустиню, до природи, до звірів, куди завгодно, але лише подалі від світського шуму, від самовпевненості невігласів, від втручання мирського елемента в те, що складає завдаток, довірений пише одним посвяченим

Григорій Богослов

Схоластика

- У XI – XIV століттях у середньовічній філософії поширюється вчення схоластика (школа, навчання), яка *розумом і мисленням доводить існування Бога, а не тільки вірою як у патристиці.*

РАННЯ СХОЛАСТИКА (Іоанн Скот Еріугена (IX ст.) „Про поділ природи“)

- - природа, яка творить і не є створена: Бог як творець
- - природа, яка створена і творить : божественні ідеї
- - природа, яка створена і не творить: індивідуальні речі (творіння)
- - природа, яка і не творить, і не створена: Бог у стані спокою припинив творити (кінцевої мети досягнуто)

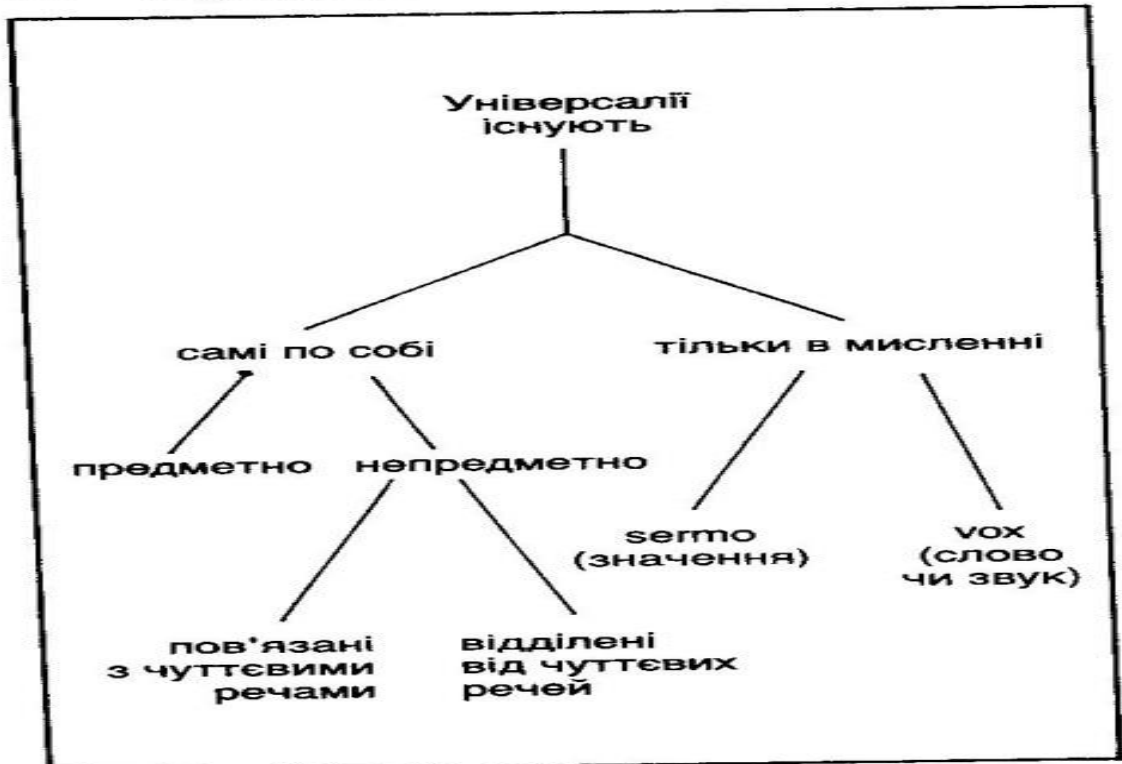
ПРОБЛЕМА УНІВЕРСАЛІЙ У СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ

Універсалії – загальні родові поняття

▣ **Реалісти** вважають, що загальні поняття не менш реальні, ніж усі одиничні речі (**Еріугена, Ансельм Кентерберійський, Тома Аквінський**)

▣ **Номіналісти** вважають, що реально існують тільки конкретні речі, а універсалії лише в людській свідомості (**Росцелін, Оккам**)

74 Середньовіччя

А. Проблема універсалій

Лезо Оккама:

виключення зайвих пояснень (сутностей)

Онтологічний (від грец. – суще і логія) доказ буття Бога розвинув архієпископ, представник середньовічної філософії **Ансельм Кентерберійський** (1033-1109рр)

у трактаті “Прослогіон”:

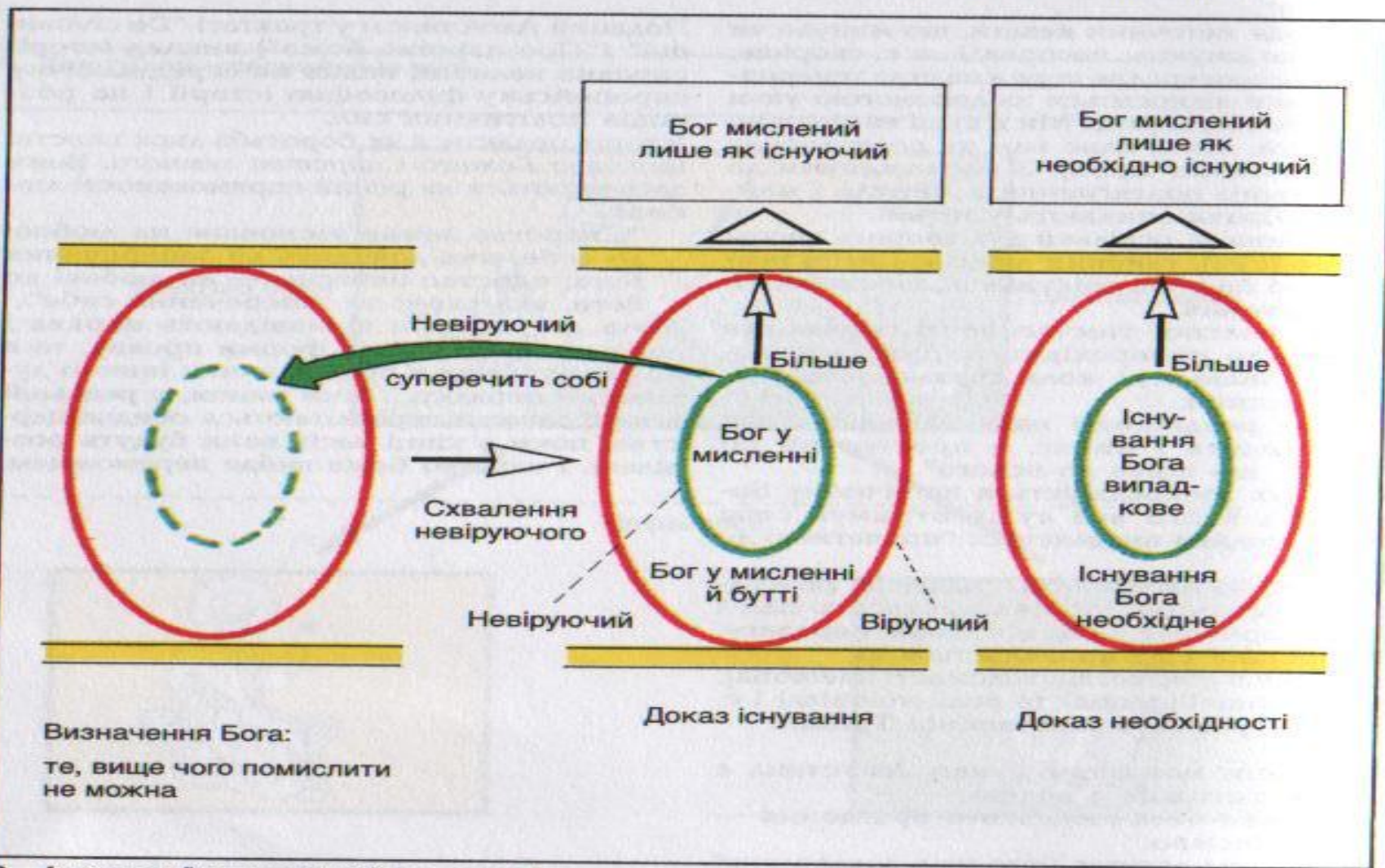
“Вірую для того, щоби розуміти”

АНСЕЛЬМ КЕНТЕРБЕРІЙСЬКИЙ ("Діалог про істину")

А. Іоанн Скот Еріугена

Б. Ансельм: істина як *rectitudo* (правота)

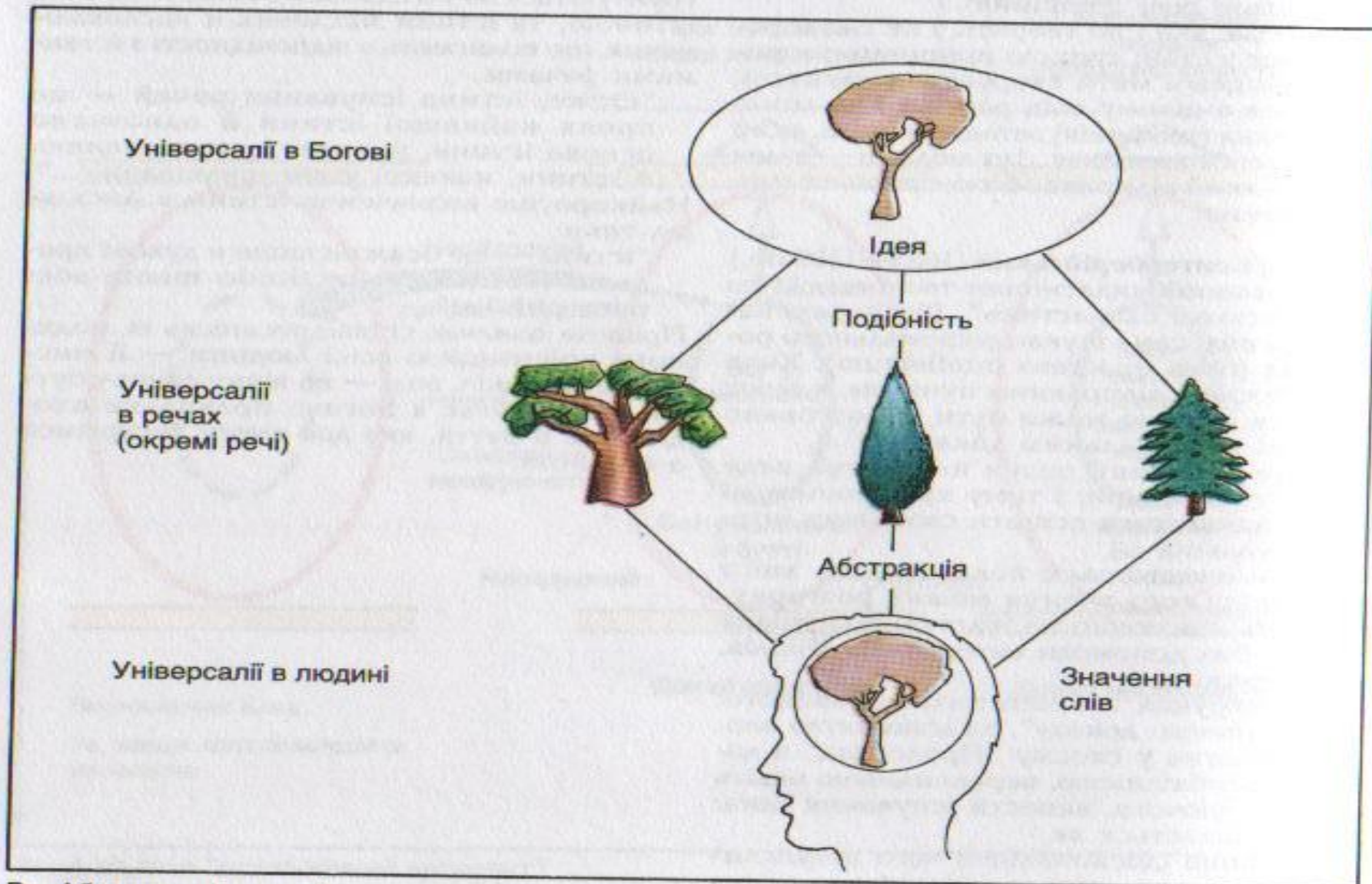

В. Ансельм: "онтологічний аргумент"

П'ЄР АБЕЛЯР (номіналізм - концептуалізм)

А. Проблема універсалії

Б. Вільгельм із Шампо

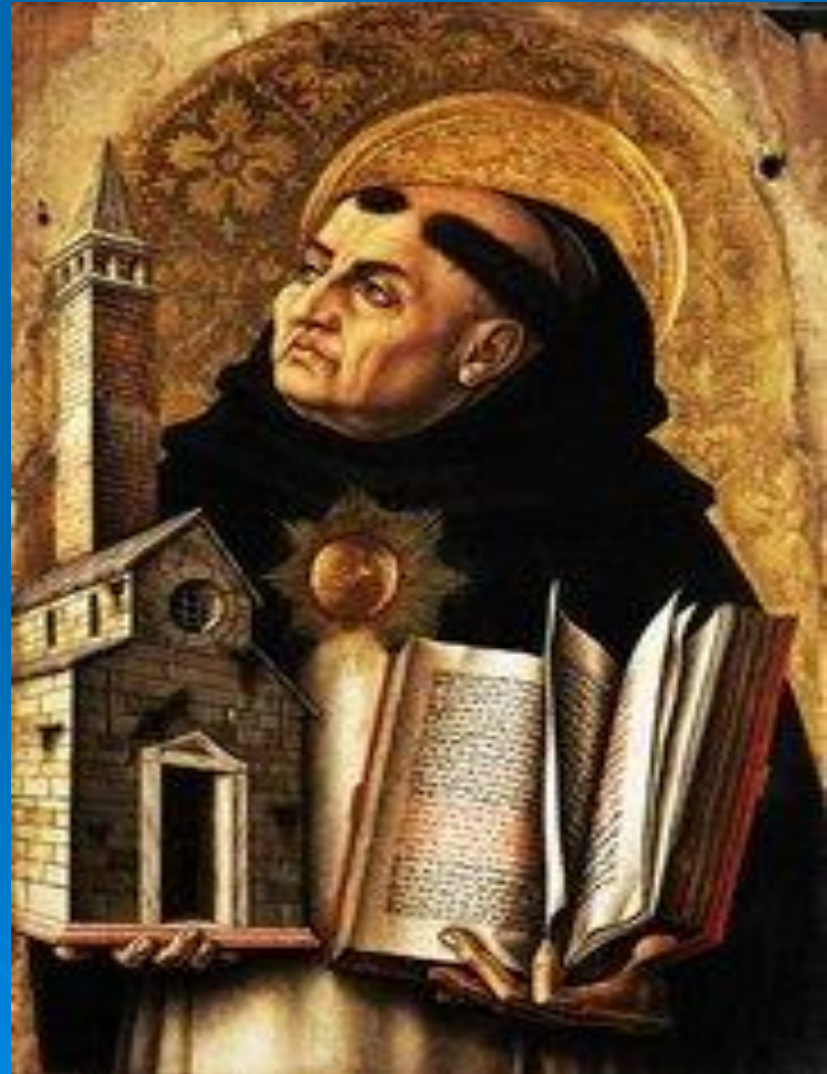
В. Абельяр: універсалії

Тома Аквінський

(1225 – 1274 рр.)

Людина – поєднання
активної душі і
пасивного тіла.

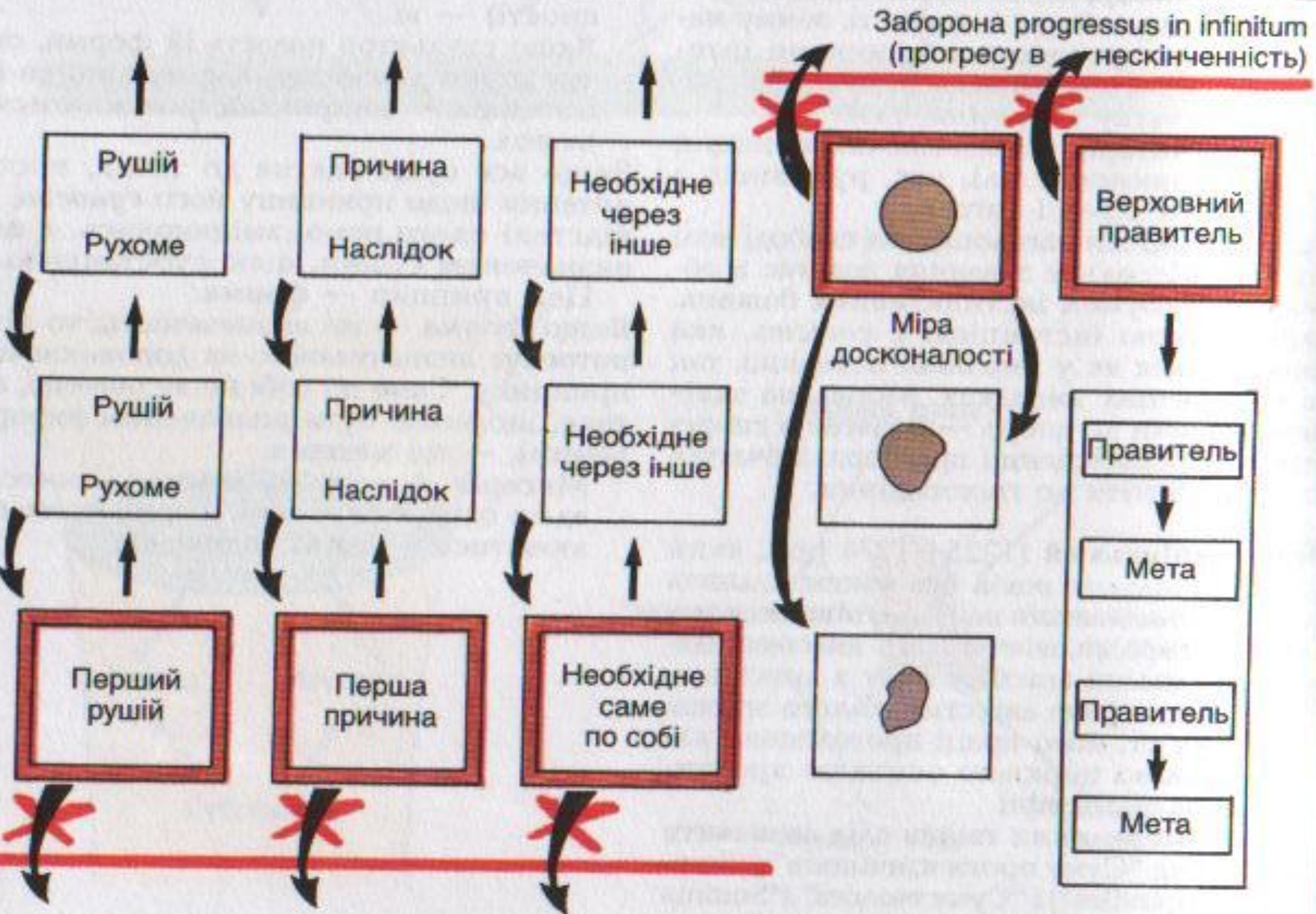
Душа – неповторне
безсмертне начало і є
найблагороднішою у всій
природі.

ВИСОКА СХОЛАСТИКА ТОМА АКВІНСЬКИЙ

«Сума теології», «Сума проти язичників», «Питання»

- **віра і розум** не можуть суперечити одне одному, бо обоє походять від Бога, хоча розрізняються методами;
- **одкровення** повідомляє людині істини, котрі є необхідними для **спасіння**, але завжди залишається простір для самостійного дослідження речей;
- Існує докорінна відмінність між **дійсністю** і **можливістю**;
- **істина** – це відповідність речі й розуму

заборона regressus in infinitum (регресу в нескінченність)

ЗНАЧЕННЯ СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ

- вчення про **безсмертну людську особистість**, яка прагне до поєднання з **Творцем**, але не до розчинення в ньому;
- початок **герменевтиці** (сучасна наука про тлумачення тексту);
- дало початок **екзистенціалізму** (вченню про сутність та способи існування **людини**)